

איסור סירוס בקשירת הצוצרה אהת

שאלה

אישה שיש לה התקן תוך-רחמי לא הורמונלי (IUD) נקלטה להיריון חוץ-רחמי (אקטופי) בחצוצרה בפעם השנייה. ההיריון הופסק באמצעות זריקת מטרקוטסט.¹ לזוג יש כמה ילדים. ישנו חשש שהדבר יחזור על עצמו שוב, והאישה תסתכן.² הרופא הציע לקשור את החצוצרה שבה נוצר ההיריון, ואילו החצוצרה השנייה תישאר פתוחה, וכך ייוותר סיכוי להמשיך להרות. האם הדבר מותר?

הקדמה

1. קשירת שתי החצוצרות³ אסורה מטעם סירוס. יש אומרים שהאיסור מהתורה, ויש אומרים שהאיסור מדרבנן.⁴
2. במקרה שבו אין אפשרות להשתמש באמצעי מניעה אחר, כגון גלולות או התקן, ויש סכנה לאישה להרות - לפי כל השיטות קשירת החצוצרות מותרת. במקרה שבו אין פיקוח נפש או שיש אפשרות להשתמש באמצעי מניעה אחרים, ישנה מחלוקת בין הפוסקים אם יש בקשירה איסור מהתורה או מדרבנן.⁵
3. היריון חוץ-רחמי נוסף יכול לסכן את האישה. מניעת היריון באמצעות התקן חוץ-רחמי (בלא לקשור את החצוצרה החולה) מסוכנת, כיוון שהיא עלולה לאפשר הישנות של היריון אקטופי.⁶

1. היריון חוץ רחמי (אקטופי) הוא מצב מסוכן העלול לגרום להרס של החצוצרה ובמקרים נדירים אף לסיכון חיי האישה, ולכן צריך להפסיק אותו. ישנן כמה אפשרויות להפסקת ההיריון: להמתין במעקב בלבד עד שההיריון מסתיים; להשתמש בזריקה כימית בשם מטרקוטסט; ובמקרים מסוימים אף צריך להוציא את החצוצרה. ראה: ספר פוע"ה חלק ג' עמ' 119-120.
2. הסיכון להיריון חוץ-רחמי הוא כ-1%. במצב שבו כבר היה היריון חוץ-רחמי, הסיכון עולה ל-10%. הסיבה היא שבמצב כזה החצוצרה אינה במצב תקין, ולכן ישנו סיכוי גבוה יותר להישנות.
3. ישנן כמה דרכים לבצע קשירת חצוצרות: קשירה פיזית בעזרת חוט מיוחד, צריבה חשמלית, כריתת חלק מהחצוצרה, הנחת טבעת הגורמת לניוון החצוצרה, שימוש באטב מיוחד או חסימת החצוצרה בתהליך פיזי הדומה להצטלקות. כיום הקשירה נעשית כמעט תמיד בכריתת כל החצוצרה (לדברי ד"ר שלומי כהן איילון), וזו פעולה שאינה הפיכה.
4. ראה שו"ת פוע"ה, מניעת היריון, עמ' 39-42. ספר פוע"ה, ח"ג עמ' 436-437; אנציקלופדיה רפואית הלכתית ערך סירוס. הערת עורך (א.כ.): לדעת הרוב המוחלט של הפוסקים האיסור הוא מדרבנן. גם לדעת הגר"א (ביאור לשו"ע, אה"ע סי' ה) שסובר שהאיסור מן התורה, אין מדובר באיסור לאו אלא באיסור עשה.
5. ראה ספר פוע"ה שם עמ' 442-443.
6. התקן תוך-רחמי אינו מעלה את הסיכון להיריון חוץ-רחמי יחסית למי שאינה נוטלת אמצעי מניעה,

4. לכן נידון השאלה הוא רק כאשר יש אפשרות להשתמש באמצעי מניעה אחרים (למשל גלולות), ואז ממילא אין סכנה להיריון חוץ-רחמי כל זמן השימוש בגלולות, אלא שהאישה מעדיפה להמשיך להשתמש בהתקן תוך-רחמי.

א. האם הפגיעה האסורה היא בכלי ההולדה או בביטול האפשרות ללדת?

השאלה תלויה בגדר איסור סירוס: האם האיסור הוא בעצם מעשה הפגיעה בכלי ההולדה או בביטול האפשרות ללדת? המקור לאיסור סירוס הוא בפסולי קרבנות:⁷ 'ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה' ובארצכם לא תעשו'. וכתב הרמב"ם בספר המצוות:⁸

והמצוה השס"א היא שהזהירנו מהפסיד כלי התשמיש מן הזכרים מאי זה מין שיהיה מבעלי חיים, שווה בזה האדם וזולתו. מלשון הרמב"ם משמע שהאיסור הוא בעצם הפגיעה בכלי התשמיש ואינו בתוצאה - ביטול יכולת ההולדה. ראה לכך יש מן המסרס אחרי מסרס, שכבר בטלה יכולת ההולדה, ובכל זאת בגמרא⁹ אמרו שחייב, וכן פסק ה'שלחן ערוך':¹⁰ ואפילו מסרס אחר מסרס לוקה. כיצד, הרי שבא אחד וכתה הגיד, ובא אחר וכתה את הביצים או נתקן, ובא אחר וכתה חוטי ביצים, או שבא אחד ומעך את הגיד, ובא אחר ונתקן, ובא אחר וכתה, כלם לוקים ואף על פי שלא סירס אחרון אלא מסורס.

וכן כתב בשו"ת 'להורות נתן' (ח"ב סי' צא) שאיסור סירוס הוא גם כאשר אינו מבטל מ'פריה ורביה', כגון שנוטל אשך אחד:

ופשוט דגם כריתת ביצה אחת אסור משום לאו דסירוס, דהא כתב הרא"ש דסירוס הוא גזירת הכתוב ולא משום מניעת פריה ורביה, ואם כן אף כשעושה מעשה כמות באופן שאינו מפסידו מפריה ורביה דהיינו שכורת רק ביצה אחת, גם כן עובר בלאו דסירוס.

וכן כתב ה'מנחת חינוך'¹¹ שסירוס אינו תלוי במצוות 'פריה ורביה', וראה שיש איסור סירוס בחיות ובהמות אף על גב שאיננו מצווים על פריה ורביה של בעלי חיים.¹²

אבל במצב שבו ישנו היריון עם התקן תוך-רחמי, הסיכוי להיריון חוץ-רחמי גבוה יותר, ראה: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4546260/>

7. ויקרא כב, כד.
8. ספר המצוות לרמב"ם, ל"ת שסא.
9. שבת קיא ע"א.
10. שו"ע, אה"ע סי' ה סעי' יא.
11. מנחת חינוך, מצוה רצא.
12. מדברי ספר החינוך, מצוה רצא, נראה שאיסור סירוס נובע ממצוות פרייה ורבייה: 'משרשי המצוה, לפי שהשם ברוך הוא ברא עולמו בתכלית השלימות, לא חסר ולא יתר בו דבר מכל הראוי להיות בו לשלימותו, והיה מרצונו ובירך בעלי החיים להיותם פרים ורבים, וגם צוה הזכרים ממין האדם על זה,

ראיה נוספת שגדר האיסור הוא דווקא הפגיעה עצמה ולא התוצאה היא מדין 'שתיית כוס של עיקרין'. הרמב"ם פסק:¹³ 'המשקה עיקרין לאדם או לשאר מינים כדי לסרסו, הרי זה אסור ואין לוקין עליו'. וה'מגיד משנה' (לרמב"ם שם) ביאר שהטעם שאין לוקין הוא שלא נגע באברי ההולדה - מוכח שגדר האיסור אינו התוצאה שאינו יכול להוליד, אלא הפגיעה עצמה באברי ההולדה.

1. שיטת ה'עין יצחק'

הרב יצחק אלחנן ספקטור¹⁴ כתב שאין איסור סירוס בנטילת אשך אחד (בניגוד לשו"ת 'להורות נתן' שהובא לעיל). בדבריו הוא מתרץ את קושיית 'המקנה' בגמרא קידושין לגבי יציאת עבד לחירות:¹⁵

בעו מיניה: עבד שסרסו רבו בביצים, מהו?... ותני עלה: בכולם עבד יוצא בהם לחירות, רבי אומר: אף הסירוס... אלא לאו סירוס דביצים.
והקשה בספר ה'מקנה' - הלוא המסרס לוקה, אם כן מדוע יצא העבד לחירות, הרי קיימא לן שאינו לוקה ומשלם? (ויציאה לחירות הוי כמו תשלומין). וביאר הרב יצחק אלחנן ספקטור שלפי שיטת ר"ת, שמי שניטלה ממנו ביצה אחת מוליד,¹⁶ מתורצת קושיית ה'מקנה':

אמנם לשיטת הר"ת והתוספות דסבירא ליה דניטלה ביצה אחת מוליד אף בניטלה בידי אדם, שפיר מתורץ בפשטות קושיות המקנה הנ"ל. דיש לומר דהא דסירסו בביצים דיוצא לחירות לרבי מאיר, בסירס לאחת מביציו. והא דקאמרו סירסו בביצים מהו? יש לומר דקאי על אחת מביציו... וניטל ביצה אחת מוליד, על כן אינו בלאו דבארצכם לא תעשו כיון דמוליד, ולכן שפיר סבירא ליה לרבי דיוצא לחירות.

לפי זה יש לדחות את הראיה מה'מסרס אחרי מסרס' שלוקה אף על גב שכבר בטלה יכולת ההולדה לפני כן, משום שבמקרה של 'מסרס אחר מסרס' עושה מעשה שמבטל את יכולת ההולדה, והתורה אסרה את מעשה הסירוס, אבל כאשר פוגע בכלי ההולדה בלא שביטל את יכולת ההולדה - אינו נחשב למעשה סירוס כלל. ב'אוצר הפוסקים'¹⁷ הביא שבשו"ת 'שאלת דוד' הסתפק אם יש איסור סירוס בנטילת אשך אחד.¹⁸

למען יעמוד, שאם לא כן, יהיה המין כלה אחר שהמות מכלה בהם, ועל כן המפסיד כלי הזרע מראה בנפשו כמי שהוא קץ במעשה הבורא ורוצה בהשחתת עולמו הטוב. מ"מ יש לומר שזהו טעמא דקרא, אבל גדר האיסור אינו תלוי בפרייה ורבייה.

13. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פט"ז הי"ב.

14. שו"ת עין יצחק, ח"א אבה"ע סי' יא.

15. קידושין כה ע"א.

16. תוס', יבמות עה ע"א ד"ה שאין לו.

17. אוצר הפוסקים, סי' ה אות סא.

18. ידידי הרב אלחנן לואיס הקשה: אם נאמר שיש איסור סירוס גם בנטילת אשך אחד, יוצא שבכל ניתוח לחיפוש זרע באשכים שמבצעים בו ביופסיה (Tesa או Microtesa) כדי לחפש ברקמה זרעים בודדים, עוברים על איסור סירוס - מה לי אם נוטל ביצה או חלק מהביצה?! לענ"ד ישנם שני תירוצים: א) כאשר עושה לצורך הולדה אין זה איסור סירוס, כמ"ש האגרות משה, אבה"ע ח"ד סי' ל, לגבי מי

גם את הראיה מ'כוס של עיקרין' ניתן לדחות:
א. יש פוסקים שסוברים שעובר על סירוס ולוקה גם אם כלל לא נוגע באברי ההולדה, כמו שכתב הרב פרנק לגבי זריקה שגורמת לעיקור תרנגולת:¹⁹

ומה שכבוד תורתו רוצה להוכיח דזריקה המסרסת שריא מכח דברי הרמ"א [בסע' י"ג], דמותר ליטול כרבולת התרנגול וכיוצא בזה אף על גב דמסתרס, משום דלא עביד כלום באברי הזרע. הנה מקור ההלכה בשבת (ק"י ע"ב), ואמנם להסלקא דעתך דנטילת הכרבולת מסרסו היה מקום להוכיח דכל שאינו נוגע באברי הזרע אינו עובר, אבל במסקנא קאמר רב אשי דנטילת הכרבולת לאו סירוס הוא כלל אלא רמות רוחא כו', וכמו שכתב הבית שמואל שם (ס"ק ט"ו), אם כן אין להוציא מזה דאינו עובר אלא אם כן נוגע באברי הזרע, אלא כל שעושה מעשה בגוף זה ומסרסו, זה חשיב בידיים ממש.

ב. אפילו אם נאמר כמו ה'מגיד משנה' שאם לא נוגע באברי ההולדה אינו חייב מלקות - מכל מקום אפשר לומר שיש שני תנאים כדי לעבור על איסור סירוס: 1) פגיעה ישירה בכלי ההולדה. 2) תוצאה של סירוס. וכן כתב האגרות משה;²⁰ שגם אם יש ביטול של יכולת ההולדה, כל שלא נעשה שינוי באברי ההולדה, אין כאן איסור סירוס:

והנה לולא דמסתפינא הייתי אומר דכוס של עיקרין שאסור הוא דוקא כשנעשה על ידי זה סריס באבריו, לא מבעיא כשנעשה על ידי זה היכר קלקול בהאברים ממש, אלא אף הקלקול שלא יכול להתקשות כראוי שהוא גם כן קלקול, אבל אם הוא כוס עיקרין כזה שאינו עושה שום קלקול, אלא שהסיר כוח החיות בהזרע אבל הוא מתקשה כראוי ויכול לבעול כמתחילה, ליכא איסור, דאין זה עניין סירוס כלל. ולכן כל שלא התקיימו שני התנאים - אין כאן איסור סירוס, ובלא תוצאת סירוס אין איסור.

שהיה לו סתימה בצינור הזרע (vas deferens) והרופאים רצו לנתחו, ובמהלך הניתוח היה עליהם לנתק את צינור הזרע ושוב אחר כך לחבר אותו: 'והנה אף שוודאי אם הייתה מעשה ניתוח זה רפואה גמורה היה ודאי מותר מצד איסור מעשה סירוס שעושה תחלה במה שחותך הרופא חלק מן אחד מחוטי ביצים, כיוון שהוא לרפואתו שלא יהיה סריס ויוכל להוליד... אבל בניקב שמכשירין אותו כשיסתמו אותו שצריכין כדי לסתום הנקב לסרט כל סביבות הנקב כדי שיגליע ויוציא דם כדפרש"י יבמות בדף ע"ו ע"א ד"ה ומסרטינן ליה, שעל ידי זה מעלה ארוכה ובשר עולה, והרי חבורה זו הוא גם כן מעשה סירוס שאסור גם במסרס אחר מסרס, והוא משום דמעשה זו עושה כדי לרפאות, וגם הא כשהנקב קטן מרישא דשומשנא גמלא מרחיבין את הנקב כדי שיוכלו לסותמו דהא לא הוזכר חלוק בגודל הנקב משמע שכל נקב יכולין לסתום אף שצריך להרחיבו קצת וגם הא רוב הנקבים אי אפשר לצמצם וצריך להרחיב קצת, אף שעשיית הנקב הוא מעשה סירוס, משום דעושה כדי לרפאות'. (ב) כיוון שהמקור לאיסור סירוס הוא בפסולי קרבנות, ושם קיימא לן שאם חסר ביצה הוי מום, ודווקא ביצה שלמה, אבל חלק לא נחשב למום (עי' בכורות מד ע"ב ורמב"ם, הל' ביאת מקדש פ"ז ה"ח), והוא הדין כאן, עיין שו"ת שאילת דוד חי"ד.

הערת עורך (א.כ.): ראה גם שו"ת חלקת יעקב, אבה"ע סי' סב, ושו"ת מנחת יצחק, ח"ג סי' קח, שכתבו שטעם ההיתר הוא שאין עושים נקב מפולש והנקב נסתם, ובאופן כזה אינו חשוב פצוע דכא.

19. שו"ת הר צבי, אבה"ע"ז סי' כח.

20. שו"ת אגרות משה, אה"ע ח"ג סי' טו.

ב. גדר איסור סירוס באישה

לענ"ד אפשר לומר שגם אם נאמר שאצל איש יש איסור על פגיעה בכלי ההולדה אפילו אם לא ביטל את האפשרות להרות,²¹ מכל מקום אצל אישה הדין הוא שונה, והולכים אחר התוצאה לכולי עלמא. ראייה לכך היא מהגמרא במסכת שבת²² שמקשה לפי שיטת רבי יוחנן בן ברוקה שאישה חייבת בפרייה ורבייה - כיצד מותר לה לשתות כוס של עיקרין? ומתוצאת הגמרא שמדובר באישה זקנה או עקרה. וכתבו התוספות:²³ 'אישה נמי לא שייך בה מסרס אחר מסרס, דאין שייך בה סירוס'. בביאור דברי התוספות נחלקו האחרונים. בשו"ת 'להורות נתן'²⁴ ביאר שכוונתו היא שדווקא אצל איש יש איסור של סירוס אחרי סירוס, משום שהסירוס הראשון נעשה בעבירה, וגזרת הכתוב שגם הסירוס השני אסור, מה שאין כן אצל זקנה:

וזה נראה גם כוונת התוספות ז"ל, דכיוון דזקנה לאו סירוס הוא, דהיינו שלא נעשה על ידי מעשה סירוס וליכא התחלת מעשה של איסור, ממילא ליכא ביה איסור של מסרס אחר מסרס, וכיוון דאינו ראוי להוליד אין בו משום איסור סירוס. אולם ה'אגרות משה'²⁵ כתב שאין כוונת התוספות שאין אפשרות לפגוע בכלי ההולדה אצל אישה (שהרי קיימת אפשרות טכנית כזו), אלא שהלימוד מסירוס איש הוא שונה: בתוספות ד"ה בזקנה ובעקרה שכתבו באישה נמי לא שייך בה מסרס אחר מסרס דאין שייך בה סירוס, שאין כוונתם לענין לעשות שלא תלד, דוודאי איכא מציאות דסירוס דהוא לחתוך את הרחם, אלא כוונתם דלא שייך עניני סירוס דמעוך וכתות ונתוק וכרות דכתיבי בקרא, דמזה ילפינן איסור מסרס אחר מסרס, ולא שייך למילף אף לר"י בן ברוקה דהאישה מצווה על פריה ורביה מאיש אלא לעצם הסירוס, שכיון שמצווין על מצוות עשה דפריה ורביה, אינו ענין חידוש מה שנאמר איסור לאו על סירוס דהוא לעשות עצמו לאינו ראוי לפריה ורביה, שלכן ילפינן אישה מאיש, מאחר שהיא נמי מצווה על פריה ורביה כהאיש, אבל על מה שנאמר חידוש באיש לאסור גם מסרס אחר מסרס שהוא גזירת הכתוב בעלמא, לא שייך למילף.

לפי ה'אגרות משה' הגדרת האיסור אצל אישה לכולי עלמא (אפילו לר' יוחנן בן ברוקה שאיסור סירוס הוא מדאורייתא) אינה כמו אצל האיש - שיש איסור על המעשה, אלא לגרום לכך שלא תוכל להוליד, אבל פעולת הפגיעה עצמה אינה בכלל הלאו. וכן נשאל הרב שטרנבוך²⁶ לגבי מי שצריכה לכרות את רחמה - אם מותר להוציא גם את השחלות והחצוצרות, וכתב לשיטת הסוברים שאיסור סירוס אצל אישה מדרבנן, שבוודאי לא גזרו

21. כשיטת להורות נתן שהובאה לעיל שבנטילת אשך אחד עובר על סירוס.

22. שבת קיא ע"א.

23. תוספות שבת שם, ד"ה בזקנה.

24. להורות נתן, ח"ד סי' צח.

25. אגרות משה, חו"מ ח"ב סי' עג.

26. שו"ת תשובות והנהגות, ח"א סי' תתפח.

במסרס אחר מסרס, אלא אפילו לשיטת הגר"א שאיסור סירוס הוא מדאורייתא - אין איסור:

ואף לגר"א הנ"ל שאסור מן התורה, כיוון דמסרס אחר מסרס דאסור באנשים ולוקה, ילפינן, שנאמר ומעוך וכתות ונתוק וכרות חייב, והיינו לרבות מסרס אחר מסרס באיסור, היינו לא תעשו, אבל באישה להגר"א דאסור מהתורה היינו מדכתיב משחתם בהם לבד, וכיון שמושחתים, בלאו הכי לכאורה אין איסור. ולפי זה אין כלל איסור לכרות חצוצרה אחת, אפילו אם איסור סירוס אישה הוא מהתורה, וודאי שכך הוא אם האיסור הוא מדרבנן. אלא שיש לומר שהיא הנותנת, דווקא למאן דאמר שהאיסור הוא מהתורה משום ביטול היכולת להוליד יהיה מותר לקשור חצוצרה אחת, אבל למאן דאמר שהאיסור הוא מדרבנן, האיסור אינו משום 'פריה ורביה' אלא משום שחכמים גזרו בדומה לסירוס של איש והאיסור הוא על המעשה עצמו. אלא לעניות דעתי יש לדחות על פי מה שכתב הט"ז²⁷ שגדר של איסור סירוס אצל אישה הוא מדין חבלה, וכל שלא עושה באופן של חבלה אלא לצורך - מותר.²⁸

מסקנה

1. לגבי סירוס איש - נחלקו האחרונים אם ישנו איסור כאשר פוגע בכלי ההולדה אבל אין תוצאה של ביטול האפשרות להרות (כגון שנוטל אשך אחד).
2. לגבי סירוס אישה - לפי כולי עלמא האיסור הוא בתוצאה של ביטול יכולת ההולדה, אבל אין איסור על מעשה הסירוס עצמו כל שלא ביטל את היכולת להרות (ואפילו נאמר שיש איסור מדרבנן, מכל מקום גדרו משום חבלה, וכאן זו חבלה לצורך).
3. ולכן למסקנה, גם אם יש אפשרות להשתמש באמצעי מניעה אחר (כגון אמצעי הורמונלי), אפשר לקשור את החצוצרה כדי לאפשר לאישה להשתמש בהתקן בהמשך בלא להיכנס לסיכון של היריון חוץ-רחמי נוסף.

27. אה"ע ס' ה ס"ק ו.

28. הערת עורך (א.כ.): שיטת הט"ז היא שיטת יחיד בעניין זה, ואינה הדעה המקובלת על הפוסקים. לא ברור כיצד ניתן לדחות את ההו"א שנכתבה על פי שיטת יחיד (ראה בעניין זה ספר פוע"ה ח"ג עמ' 437, וכן שו"ת פוע"ה מניעת היריון עמ' 39-40). תשובה (ל.ש): היכי תמצוי - אם גדר האיסור מדרבנן הוא על התוצאה, ממילא אין צורך לצרף את דעת הט"ז כלל, ואם האיסור הוא על המעשה - מסתבר לומר כמו הט"ז שגדר האיסור במעשה הוא מדין חובל, ולכן הכא מותר, כי אין זו חבלה. צירוף דעת הט"ז הוא לרווחא דמילתא.